

Izvirni znanstveni članek
UDK 342.733-053.2:[347.635+37.014.5]

Zagovornik otrokovih pravic na področju šolskega prava

TANJA SUŠA,
Inšpektorat RS za šolstvo in šport

1. Uvod in opredelitev pojma zagovornika

Konvencija ZN o otrokovih pravicah¹ že v 3. členu določa, da morajo biti pri vseh dejavnostih v zvezi z otroki, ne glede na to, ali jih vodijo državne ali zasebne ustanove za socialno varstvo, sodišča, upravni organi ali zakonodajna telesa, otrokove koristi glavno vodilo.

Načelo koristi otroka je torej načelo, ki je glavno vodilo pri vseh dejavnostih in vseh postopkih, ki bi lahko tako ali drugače vplivali na otrokovo življenje. Gre torej za zelo široko pojmovanje, ki obsega ne le uradne (upravne sodne in druge) postopke, temveč tudi aktivnosti in dogajanje zunaj teh postopkov. Namen načela je, da se upošteva otrokove koristi v vseh razmerjih in situacijah, v katerih je otrok udeležen ali prizadet, ne glede na to, ali je to v normi, ki razmerje ali položaj ureja, posebej navedeno.² Široka uporaba načela koristi otroka se kaže tudi v tem, da ne zavezuje zgolj staršev, temveč terja spoštovanje otrokovih pravic od vseh subjektov (pravnih in fizičnih), ki so v kakršnikoli zvezi z otrokom. Otrokove pravice učinkujejo *erga omnes* (v odnosu do vseh) in imajo tako absoluten značaj.

Po slovenski Ustavi uživajo otroci posebno varstvo in skrb,³ kar državo obvezuje, da z ustreznimi ukrepi zagotovi uveljavljanje njihovih pravic. Prav tako je v številnih mednarodnih aktih

¹ Uradni list SFRJ – Mednarodne pogodbe, št. 15/90. Sprejela jo je Generalna skupščina Združenih narodov z resolucijo št. 44/25 z dne 20. novembra 1989. Veljati je začela 2. septembra 1990 v skladu z 49. členom. KOP je nekdanja SFRJ ratificirala in objavila, Republika Slovenija pa se je z aktom o potrditvi nasledstva izrekla za pravno naslednico te konvencije.

² Zupančič K., Novak B., Predpisi o zakonski zvezi in družinskih razmerjih s pojasnili, Uradni list RS, 2004, str. 19.

³ Uradni list RS, št. 33/1991-I, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 68/06, 56. člen.

otrokova korist izpostavljena tudi v obliki instituta zagovornika. V ospredje postopkov, ki zadevajo otroka, mora država po Konvenciji ZN o otrokovih pravicah in Evropski konvenciji o uresničevanju otrokovih pravic⁴ postaviti otrokov interes, ga upoštevati in otroka obravnavati kot samostojnega nosilca pravic ter s tem okrepiti njegov položaj v postopku. Bistvo instituta zagovornika otroka naj bi bila predvsem pomoč otrokom, da aktivno sodelujejo v zadevah, ki neposredno ali posredno vplivajo na njihovo življenje, hkrati pa jih ščiti pred zlorabo in slabo prakso.

Omenjene zahteve vseh konvencij upošteva tudi predlog novega Družinskega zakonika.⁵ Ta je za izboljšanje položaja otroka v aktivnostih in postopkih, ki tečejo v zvezi z njim in ga neposredno zadevajo, predvidel uvedbo instituta zagovornika otroka, ki bo poskrbel za to, da se bo v teh postopkih in aktivnostih slišal tudi njegov glas ter da ne bo objekt oziroma orožje v različnih sporih, temveč najpomembnejši subjekt, katerega koristim bo podrejeno vodenje in odločanje v vseh postopkih in aktivnostih, ki ga zadevajo.

2. Institut zagovornika v skladu z določili Zakona o splošnem upravnem postopku

2.1. Uporaba upravnega postopka pri odločanju v vzgojno-izobraževalnih zavodih

Upravni organ mora kot izvajalec javne službe (to je lahko javni zavod ali oseba zasebnega prava) postopati po določilih Zakona o splošnem upravnem postopku⁶ (v nadaljevanju: ZUP) kot to določa zakon v 3. in 4. členu. Izpolnjeni pa morajo biti pogoji po 2. členu ZUP, ki pravi, da je upravna zadeva odločanje o **pravici, obveznosti ali pravni koristi** fizične ali pravne osebe oziroma druge stranke na področju upravnega prava. Iz tega torej sledi, da organi, npr. osnovna šola ali univerza, vrtec ali javni sklad v sklopu šole, fakulteta ali dijaški dom, uporabljajo ZUP pri izvajanju javne službe zgolj takrat, kadar ta zakon v javnem okviru odloča o pravicah in obveznostih uporabnikov javne službe (učencev, dijakov, študentov, pedagoških uslužbencev itd.).⁷

Polonca Kovač v svojem članku, ki govori o uporabi ZUP v šolstvu, med drugim navaja, da je treba razlikovati med smiselno in podrejeno (subsidiarno) rabo ZUP, pri čemer subsidiarna

⁴ Uradni list RS, Mednarodne pogodbe, št. 26/99 – v nadaljevanju EKUOP.

⁵ Predlog novega Družinskega zakonika, sprejet s strani Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, je sedaj v fazi medresorskega usklajevanja.

⁶ Uradni list RS, št. 24/06 – UPB2, 105/06 – ZUS-1, 126/07, 65/08, v nadaljevanju: ZUP.

⁷ Kovač P., O rabi ZUP v šolstvu, Pravna praksa, št. 42/2008, stran 12.

uporaba ni problematična. Predvideva namreč, da mora organ⁸ v tem primeru upoštevati vse določbe ZUP, ki glede istega vprašanja niso urejene s posebnim zakonom oziroma aktom na podlagi področnega zakona. V skladu z omenjenim je Zakon o osnovni šoli⁹ (v nadaljevanju: ZOsn) v 60.a členu tudi določil, kje vse se uporabljajo določbe ZUP, kadar gre za odločanje o pravicah in dolžnostih učenca (kot npr. postopki v zvezi z vpisom, prestopom, prešolanjem, odložitvijo šolanja, postopki v zvezi z dodelitvijo sredstev učencem, ki zaradi socialnega položaja ne morejo v celoti plačati prispevkov za materialne stroške raznih programov šole, itd.).

Uvajanje ZUP v šolstvo je običajno odziv na prakse, ko se o pravicah in obveznostih odloča brez kakršnegakoli varstva apriorno šibkejših strank, v razmerju do oblastnega izvajalca javne službe. Tu bi lahko prišlo celo do posega v ustavne pravice posameznika brez odločitve po ustreznem postopku oz. v vsaj nekim formalnim aktom, ki omogoči obrambo (učenca se na primer z ustno odredbo učitelja po pouku za eno uro zadrži v knjižnici, da ne more domov, kot kazen, ker je hodil po sveže pomitem šolskem hodniku z blatnimi čevlji). Da ne bi prihajalo do takih skrajnosti in zaradi pravne varnosti bi bilo smiselno, da bi odločanje, ki med drugim izhaja iz ZOsn, opredelili kot formalno upravno zadevo.¹⁰

Nedoločen pa je predvsem pojem smiselne uporabe ZUP, zato lahko le na konkretnih primerih ugotovljamo, katera načela in pravila bi sodila v minimalni nabor nujno upoštevanih norm. Med temi načeli in pravili Polonca Kovač izpostavlja predvsem naslednja: načelo zakonitosti, vključno z nepristranskimi uradnimi osebami oziroma izključitvijo potencialno neobjektivnih oseb, pravilo glede postopka z nepopolno vlogo, po katerem je treba vložnika pozvati k dopolnitvi, preden se njegova vloga zavrže, če manjkajočega ne dopolni v danem roku, **načelo zaslišanja stranke kot pravica stranke, da se še pred odločitvijo izjavi (neposredno ali preko svojega zagovornika)**. Poleg tega je pomembno, da ima vsaka oblastna odločitev, čeprav ni v obliki odločbe, ampak neprocesnega sklepa ali celo dopisa, obrazložitev, ki omogoča pravno varstvo naslovniku ter pravico do pritožbe. Dejstvo je, da se v upravnem sporu pojavljajo vedno novi primeri, ki jih opredeljuje tudi praksa Evropskega sodišča za človekove pravice. To sodišče poudarja poleg navedenega tudi **pravico stranke do zastopnika**, vpogleda v (lastni) spis, uporabe jezika in nujnost sodnega nadzora nad (ne)zakonitostjo aktov uprave.¹¹

⁸ Organ je v sklopu tega prispevka mišljen kot osnovna šola ali univerza, vrtec ali javni sklad v sklopu šole, fakulteta ali dijaški dom. Uporaba ZUP pri izvajanju javne službe takega organa je primerna zgolj tedaj, če v javnem okviru odloča o pravicah in obveznostih uporabnikov javne službe (učencev, dijakov, študentov, pedagoških uslužbencev itd.), kot je navedeno.

⁹ ZOsn-UPB3, Uradni list RS, št. 81/06 – UPB3, 102/2007.

¹⁰ Povzeto po: Kovač P., O rabi ZUP v šolstvu, Pravna praksa, št. 42/2008, stran 13.

¹¹ Kovač P., O rabi ZUP v šolstvu, Pravna praksa, št. 42/2008, stran 12.

V tem delu je za nas, z vidika načela interesa otroka, pomembna predvsem **pravica otroka, kot stranke v upravnem postopku, do zagovornika oziroma zastopnika njegovih pravic**. Pooblastilo za odločanje o pravicah, obveznostih ali odgovornosti daje posameznim organom vzgojno-izobraževalnih zavodov že sam Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja¹² (v nadaljevanju: ZOFVI) kot krovni zakon za to področje in drugi področni zakoni za posamezne ravni vzgoje oziroma izobraževanja. Na podlagi 4. in 16. alineje prvega odstavka 49. člena ZOFVI odloča o uresničevanju pravic udeležencev izobraževanja in o vzgojnih ukrepih ravnatelj, prav tako pa tudi pomočnik ravnatelja na podlagi 3. odstavka istega člena. Prav tako pa določbe 61., 61.a, 62. in 63. člena ZOFVI dajejo pooblastila za odločanje o navedenih zadevah tudi vzgojiteljskemu, učiteljskemu oziroma predavateljskemu zboru, programskemu učiteljskemu zboru, oddelčnemu učiteljskemu zboru in razredniku. Vsi ti organi odločajo o pravicah in obveznostih oziroma odgovornostih v vzgoji in izobraževanju na prvi stopnji. Kot drugostopenjski organ pa je v skladu z 48. členom ZOFVI opredeljen svet vzgojno-izobraževalnega zavoda, ki odloča o pritožbah v zvezi s statusom vajenca, dijaka oziroma študenta ter odraslega in o pritožbah staršev v zvezi z vzgojnim in izobraževalnim delom v vrtcu oziroma v šoli.

Področni zakoni in podzakonski akti (npr. Pravilnik o šolskem redu v srednjih šolah, v nadaljevanju: Pravilnik o šolskem redu)¹³ deloma natančneje opredeljujejo primere, ko posamezni organi zavoda odločajo o konkretnih pravicah udeležencev vzgoje oziroma izobraževanja. Dejstvo je, da pravilniki nimajo natančno opredeljenih postopkov, posamezne določbe so nejasne, saj so vzete iz konteksta pravnega ali upravnega postopka, v nekaterih delih so si določbe v zvezi s postopkom tudi med seboj nasprotujoče.¹⁴ Tako npr. v Pravilniku o šolskem redu ni opredeljeno, kako naj pristojni organi šole (razrednik, učiteljski zbor) ugotovijo dejansko stanje pred izrekom samega ukrepa, prav tako ni natančno opredeljena dijakova pravica do zastopanja.¹⁵ Nekateri avtorji menijo, da postopki, opredeljeni v pravilnikih, s svojimi določili ne zadoščajo načelu zakonitosti, načelu materialne resnice, načelu zaslišanja strank ter pravici do zastopanja po zakonitem zastopniku za mladoletnega učenca oz. dijaka.¹⁶

Zaradi takšne pomanjkljive ureditve predpisov na tem področju je še bolj pomembno, da se za varovanje otrokovega interesa le-temu postavi zagovornika v vseh postopkih, kjer se odloča o njegovih pravicah in obveznostih. Upravni postopek je namreč ena od temeljnih oblik

¹² Uradni list RS, št. 16/07 – UPB5, 36/08, 58/09, 64/09, 65/09.

¹³ Uradni list RS, št. 43/07.

¹⁴ Cit. po Bauman-Gašperin J., Upravni postopek: Uporaba ZUP v postopkih pred organi vzgojno-izobraževalnih zavodov, Pravna praksa, št. 13/2001, stran 18.

¹⁵ Več o omenjenem Pravilniku o šolskem redu v srednjih šolah v nadaljevanju.

¹⁶ Npr. Kovač P., Bauman – Gašperin J., ki v teh primerih omenjata možnost smiselne uporabe ZUP.

varstva pravic posameznikov v razmerju do uprave in pot, ki naj omogoči prehod abstraktne pravne norme v dejansko življenjsko situacijo, kar v končni fazi pomeni neposredno uveljavitev pravice posameznika.¹⁷ Odločanje o pravicah in obveznostih posameznih naslovnikov norm v formi upravnega postopka je izraz spoštovanja Ustave RS (zlasti so pomembni 1. člen, o demokratični državi, 3. člen, o delitvi oblasti, 25. člen, o pravici do učinkovitega pravnega sredstva, 120. in 153. člen, o zakonitosti dela uprave, itd.). Tako je uvajanje rabe ZUP v šolstvu in drugod odziv na sedanjo prakso, da se o pravicah in obveznostih ne bi odločalo brez kakršnegakoli varstva apriorno šibkejših strank v razmerju do oblastnega izvajalca javne službe. Eden temeljnih ciljev upravnega postopka je zavarovanje šibkejše stranke, torej tistega, ki uveljavlja svojo pravico oz. se mu nalaga določena obveznost. Tako je z uvedbo upravnega postopka v šolah učencem olajšano uveljavljanje pravic oz. zavarovanje njihovega interesa, prav tako pa jim je omogočeno učinkovito pravno varstvo zoper odločitve s pritožbo na pritožbeno komisijo¹⁸ in možnost sodnega varstva v upravnem sporu. Namen in prednost uvedbe upravnega postopka in prav tako instituta zagovornika v odločanje v vzgojno-izobraževalnih zavodih je zagotovitev učinkovitejšega varovanja pravic učencev in preprečitev samovoljnih odločitev šolskih organov. To bi gotovo zagotovilo kakovostnejše odločitve izvajalcev javne službe v razmerju do uporabnikov javne službe (učencev, dijakov itd.).

2.2. Uvedba instituta zagovornika pri odločanju v vzgojno-izobraževalnih zavodih

V duhu omenjenega cilja, zavarovanja šibkejše stranke v upravnem postopku, je treba določbe o posebnem zagovorniku otrokovih pravic na področju šolskega prava vključiti v krovne zakone (to so ZOFVI, ZOsn, Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju,¹⁹ Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami²⁰ itd.). V te zakone je treba vključiti tudi vsebino nekaterih pravilnikov (npr. Pravilnik o šolskem redu,²¹ Pravilnik o postopku usmerjanja otrok s posebnimi potrebami), ki v nasprotju s 87. členom ustave urejajo zakonsko materijo.²²

¹⁷ Androjna V.: Upravni postopek in upravni spor, Uradni list RS, Ljubljana 1992, strani 13, 14.

¹⁸ Pritožbena komisija je kot drugostopenjski organ opredeljena v 46. členu ZOFVI, in sicer kot svet javnega vrtca oz. šole. Tega sestavljajo trije predstavniki ustanovitelja, pet predstavnikov delavcev in trije predstavniki staršev. Pristojnosti sveta so opredeljene v 48. členu ZOFVI.

¹⁹ ZPSI-1, Uradni list RS št. 79/06.

²⁰ ZUOPP, Uradni list RS, št. 3/07.

²¹ Zanimivo je, da Pravilnik o šolskem redu omenja tudi razrednika, ki je kot nekakšen zagovornik otrokovih pravic navzoč pri zagovoru dijaka, kadar gre za možnost izključitve dijaka. Vendar pa institut takega zagovornika ni opredeljen v nobenem od krovnih zakonov na področju šolskega prava.

²² 87. člen Ustave RS določa, da lahko pravice in obveznosti državljanov ter drugih oseb državni zbor določa samo z zakonom.

Uvedbo zagovornika otrokovih pravic na področje šolskega prava v skladu z določili ZUP lahko razložimo tudi z razlagalnim *argumentum a fortiori*. Gre za način razlage normativnega pravnega akta glede na namen, ki je metodične narave.²³ *Argumentum a fortiori* je razlagalni argument, s pomočjo katerega ugotavljamo, da pravna posledica, ki se navezuje na določeno primarno ali sekundarno hipotezo, velja tem bolj v primeru, ki ima še v večji kakovosti (še bolj poudarjeno) lastnosti, ki so pogoj za pravno posledico, kot neposredno pravno (normativno) urejeni primer. *Argumentum a fortiori* vključuje argument, ki se imenuje *argumentum a maiori ad minus* (sklepanje od večjega k manjšemu). Gre za razlagalni argument, ki pravi, da za tistega, ki mu gre več (večja kakovost), velja tudi manj (manjša kakovost).²⁴ Če torej v postopkih vzgojno-izobraževalnih zavodov velja, da je šola kot izvajalec javne službe dolžna odločati po ZUP o pravicah in obveznostih uporabnikov javne službe (učencev, dijakov), kot je to že splošno sprejeto v pravni praksi in teoriji, potem je toliko bolj upravičeno, da velja uvedba zagovornika otrokovih pravic v postopke šolskega prava, saj je zastopnik poslovno nesposobne osebe opredeljen že v samih določilih ZUP. Konkretno določbe ZUP, ki opredeljujejo zakonitega zastopnika, so opredeljene v 46, 47. in 49. členu ZUP. 47. člen ZUP izrecno nalaga, da stranko, ki nima procesne sposobnosti, zastopa njen zakoniti zastopnik.²⁵ ZUP v 49. členu navaja, da mora organ med postopkom ves čas po uradni dolžnosti paziti na to, ali je tisti, ki nastopa kot stranka, lahko stranka v postopku, in ali zastopa procesno nesposobno stranko njen zakoniti zastopnik. Iz navedenih določb ZUP je razvidna potreba po zastopanju mladoletne osebe v upravnem postopku (po katerem so dolžni ravnati vzgojno-izobraževalni zavodi). Problem se pojavi, kadar pride do nasprotovanja med interesi zakonitih zastopnikov in interesi otroka. Menim, da bi bilo v tem primeru smiselno upoštevati določilo drugega odstavka 51. člena ZUP, ki določa, da organ postavi stranki začasnega zastopnika tudi v primeru, ko si koristi stranke in njenega zakonitega zastopnika nasprotujejo.²⁶

²³ Namen razlage je usmerjen k obrazložitvi, katera pravna pravila zakon zajema, ter v čem sta vsebina in pomen teh pravnih pravil. Več o tej temi Pavčnik M., Teorija prava, Cankarjeva založba, 1999, stran 367.

²⁴ Pavčnik M., Teorija prava, Cankarjeva založba, 1999, stran 401.

²⁵ ZUP v komentarju navaja, da naše pravo v celoti odreja poslovno sposobnost mladoletnikom do dopolnjenega 15. leta starosti, kot tudi polnoletnim osebam, ki zaradi različnih razlogov niso sposobne skrbeti same zase. ZUP tu odkazuje na določila Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZZR-UPB1, Uradni list št. 69/2004, v nadaljevanju: ZZZZDR), in sicer navaja, da mladoletnika zastopajo starši (107. člen ZZZZDR) oz. samo tisti od staršev, ki izvršuje roditeljsko pravico, v katero spada tudi zakonito zastopanje (114. in 115. ZZZZDR).

²⁶ Tu se pojavlja tudi vprašanje smiselne uporabe ZZZZDR. Ta namreč v 213. členu določa postavitev posebnega skrbnika, to je kolizijskega skrbnika. Tako ZZZZDR v prvem odstavku 213. člena določa, da se poseben skrbnik postavi mladoletniku, nad katerim izvršujejo starši roditeljske pravice, v primeru spora med njim in starši, za sklenitev posameznih pravnih opravil med njimi, ter v drugih primerih, če so njihove koristi v navzkrižju. Drugi odstavek 213. člena ZZZZDR pa določa, da se varovancu postavi poseben skrbnik v primeru spora med njim in skrbnikom, za sklenitev pravnih opravil med njima, kot tudi v primerih, ko so njune koristi

Odločanje v naštetih šolskih postopkih je namreč enostransko avtoritarno odločanje o pravicah oz. dolžnostih učenca. Učenec ima pri tem položaj šibkejše stranke, zato še vedno potrebuje posebnega zastopnika, ki je v tem konkretnem primeru zagovornik otrokovih pravic (še posebej takrat, ko so starši v zvezi z opravljanjem svoje starševske dolžnosti zastopanja otroka opustili to dolžnost).

3. Predstavitev konkretnih primerov varovanja interesa otroka v praksi šolskih postopkov

Iz prakse postopkov pred organi vzgojno-izobraževalnih zavodov ter postopkov Inšpektorata RS za šolstvo in šport (v nadaljevanju: Inšpektorata) je razvidno, da bi uvedba instituta zagovornika pripomogla k večjemu udeležanju pravic otroka (učenca oziroma dijaka) v postopku. Prav tako bi vloga zagovornika otroka pomembno prispevala k ozaveščanju staršev in izvajalcev javnih služb, ki se pri delu vsakodnevno srečujejo s konkretnimi primeri, v katerih morajo postopati v skladu s koristjo otroka.

Prvi primer²⁷ se nanaša na neobiskovanje pouka šoloobveznih otrok. Zakon o osnovni šoli (v nadaljevanju: ZOsn) v 4. členu določa, da morajo starši, skrbniki in druge osebe, pri katerih je otrok v oskrbi (v nadaljnjem besedilu: starši) zagotoviti, da njihov otrok izpolni osnovnošolsko obveznost. V poglavju, ki govori o pravicah in dolžnostih učencev v osnovni šoli, pa je v 50. členu ZOsn opredeljeno, da ima učenec pravico obiskovati pouk oz. se udeleževati drugih dejavnosti, ki jih organizira šola. Člen tudi navaja, da mora učenec redno obiskovati pouk v okviru obveznega programa in izpolnjevati obveznosti in naloge, določene z akti osnovne šole. V 102. členu ZOsn je predpisana globa za prekrške staršev, katerih otrok ne obiskuje pouka in drugih dejavnosti v okviru obveznega programa osnovne šole iz neopravičljivih razlogov. V konkretnih primerih neobiskovanje pouka je dolžnost šole, da dokaže, da je storila vse, kar je potrebno, da bi šoloobvezen otrok prišel v šolo. V skladu s 53. členom ZOsn mora šola obvestiti starše o izostanku učenca in jih pozvati, naj izostanek pojasnijo (če starši vzroka niso sporočili sami v petih delovnih dneh od prvega dne izostanka). Če starši vzroka izostanka ne pojasnijo, otrok pa še naprej izostaja od pouka, lahko šola poda predlog za uvedbo prekrškovnega postopka na Inšpektorat RS za šolstvo in šport (v nadaljevanju: Inšpektorat). Predlog mora med drugim vsebovati podatke o kršitelju prekrška, opis prekrška in navedbo dejstev oziroma dokazov, ki kažejo na sum storitve prekrška. Ti dokazi so v konkretnem primeru ne-

v navzkrižju. V delu postavitve posebnega skrbnika oziroma kolizijskega skrbnika otroku se pokaže prepletanje družinskopravne in šolske zakonodaje.

²⁷ Glej Inšpektorat RS za šolstvo in šport, Poročilo o opravljenih aktivnostih Sektorja za šolstvo 2009, Ljubljana 2009, str. 3.

obiskovanja pouka: obvestilo o izostankih učenca, ki je bilo posredovano staršem, fotokopije izostankov iz dnevnika otroka, poročilo o govorilnih urah, izjava pedagoginje o sodelovanju s pristojnim Centrom za socialno delo ipd.). Starše se s strani prekrškovnega organa pisno obvesti o prekršku in pouči, da se lahko pisno izjavijo o dejstvih oziroma okoliščinah prekrška. S strani prekrškovnega organa je treba presoditi, ali je bilo na strani staršev storjeno vse, da bi zagotovili otrokovo udeležbo pri pouku.²⁸ V kolikor se starši glede okoliščin neobiskovanja pouka otroka ne izjavijo ali pa ne izkažejo, da so storili vse v skladu s standardom skrbnih staršev, da bi zagotovili otrokovo udeležbo pri pouku, se proti njim nadaljuje že uveden prekrškovni postopek.

V konkretnih primerih je lahko vzrok izostanka mnogokrat prav nasprotje interesov med željami oz. interesi staršev ter interesi otrok. V takih primerih bi bilo otroku smiselno postaviti zagovornika za varstvo otrokovih pravic oz. skrbnika za poseben primer po določilih ZUP. Zakonodajalec je v zvezi s problematiko neobiskovanja pouka v osnovni šoli podal stališče, da je v primeru neobiskovanja pouka treba izhajati iz 4. člena ZOsn, ki staršem posebej nalaga, da morajo otroku zagotoviti, da izpolni osnovnošolsko obveznost. Navedena norma je izpeljava ustavne norme, ki starše v okviru roditeljske pravice v 54. členu Ustave RS zavezuje k dolžnosti izobraževanja njihovih otrok. Ob tem pa je seveda treba izhajati tudi iz 107. člena ZZZDR, v skladu s katerim mladoletne otroke zastopajo starši. V skladu s 4. členom ZZZDR imajo starši pravico in dolžnost, da z neposredno skrbjo, s svojim delom in dejavnostjo zagotavljajo uspešen telesni in duševni razvoj otrok. Zaradi zdrave rasti, skladnega osebnostnega razvoja in usposobitve za samostojno življenje in delo imajo starši pravice in dolžnosti, da skrbijo za življenje, osebnostni razvoj, pravice in koristi mladoletnih otrok. K temu zagotovo sodi tudi skrb staršev za zagotovitev izpolnitve osnovnošolske obveznosti. Zakonodajalec glede na navedeno ocenjuje, da je umestitev prekrškovnih določb v 102. členu ZOsn (globe za prekrške staršev) pomembno sredstvo, ki prispeva k učinkovitejši zaščiti otrokovih pravic. Ta obveza države izhaja tudi iz 28. člena Konvencije o otrokovih pravicah, ki države podpisnice zavezuje k ukrepom, s katerimi bodo vzpodbujale redno obiskovanje pouka in zmanjšanje osipa v osnovnih šolah. V nadaljevanju pa zakonodajalec dodaja, da ima država na voljo tudi druge inštrumente, ki so normativno urejeni v zakonodaji s področja družinskega prava, socialnega varstva, kazenskega prava itd. Vendar pa zakonodajalec ni konkretno uredil primera, ko so si koristi otroka in njegovih zakonitih zastopnikov v nasprotju. Iz mnenja Skupnosti centrov za socialno delo Slovenije pa je razvidno, da je krajevno pristojen center zavezan, da ugotovi, ali gre za ogroženega otroka oz. kako je poskrbljeno za njegove pravice in koristi ter za njegovo izobraževanje in vzgojo. Za to nalogo bi bilo po mnenju Skupnosti

²⁸ Standard skrbnih staršev je merilo, s katerim razmejujemo protipravnost ravnanj pri analizi prekrškovne in odškodninske odgovornosti konkretnih staršev v zvezi s skrbjo za posameznega otroka. Več o tem v delu Novak B., Šola in otrokove pravice, 2004, str. 145, 146.

centrov za socialno delo treba otroku priskrbeti zagovornika, ki bi v postopku lahko zaščitil otrokove pravice, če bi bilo to možno in potrebno.

Vprašanje, ki se tu postavlja, pa je, kako bi v konkretnem primeru tak zagovornik lahko najbolje poskrbel za otroka, ki pouka ne obiskuje. V tem primeru bi zagovornik posredoval kot tretja neodvisna oseba in skušal starše prepričati o nujnosti obiskovanja pouka. Prav tako bi lahko na sestankih, kjer sodeluje vodstvo šole, šolska svetovalna delavka in starši, zagovornik deloval kot nepristranski in neodvisen »glas otroka« (zapisniki omenjenih sestankov so pomembna dokazila, ki jih šole priložijo k pobudi za uvedbo prekrškovnega postopka zaradi neobiskovanja pouka, in so pokazatelj dejstva, da je šola storila vse potrebno v ugotavljanju dejstev glede tega, ali je učenec od pouka izostal neopravičeno). Preko takšnega zagovornika bi otrok lahko brez strahu pred šolo ali starši izrazil svoje mnenje. Seveda bi tak zagovornik lahko deloval le v primeru, ko bi otrok sam izrazil željo, da se mu v konkretnem primeru zagotovi pomoč zagovornika. V nasprotnem primeru bi šola posegala v pravico do zasebnosti oz. pravico do spoštovanja družinskega življenja staršev in otroka.

Drugi primer²⁹ pa se nanaša na problematiko izrekanja vzgojnih ukrepov dijakom v srednješolskem izobraževanju. V konkretnem primeru je učiteljski zbor sprejel odločbo o izreku vzgojnega ukrepa izključitve iz šole, ker je dijak v šolskem letu neopravičeno izostal od pouka 74 ur. Svet šole je pritožbo dijaka kot neutemeljeno zavrnil in tako potrdil prvostopenjsko odločbo o izključitvi. V zvezi z navedenim je Inšpektorat prejel pobudo in izvedel izredni inšpekcijski nadzor. Pooblaščenca uradna oseba Inšpektorata je ugotovila, da so bile v postopku predhodno izrečenega vzgojnega ukrepa ukora razrednika in ukora učiteljskega zbora storjene nepravilnosti, in sicer: kršena pravica do zagovora, kršena pravica do postopnosti izrekanja vzgojnega ukrepa, nepravilno opredeljena kršitev in nepravilno ugotovljeno dejansko stanje. Prav tako je predstavnik Inšpektorata v zvezi z izrekom vzgojnega ukrepa izključitve iz šole ugotovil, da zaradi predhodnih kršitev postopnosti vzgojnega ukrepanja in nepravilnih opredelitev kršitev dijaka, le-teh ni moč opredeliti kot najtežjo kršitev, za katero se lahko izreče izključitev. Ugotovljene so bile tudi pomanjkljivosti v sami odločbi učiteljskega zbora. V obrazložitvi namreč ni utemeljena in pojasnjena odločitev učiteljskega zbora o obdobju izključitve. V skladu z določbo 1. odstavka 52. člena Pravilnika o šolskem redu se lahko izključitev praviloma izreče do konca šolskega leta, največ pa še za naslednje šolsko leto. Glede na dejstvo, da je vzgojni ukrep dejansko izrečen tik pred koncem šolskega leta in sankcioniranje dijaka z izključitvijo zgolj do konca tega šolskega leta ne bi doseglo namena, je učiteljski zbor določil izključitev dijaka še za naslednje šolsko leto. Dejstvo pa je, da bi učiteljski zbor moral takšno odločitev obrazložiti in utemeljiti, hkrati pa tudi pojasniti okoliščine, ki jih je učiteljski

²⁹ Glej Inšpektorat RS za šolstvo in šport, Poročilo za leto 2008, Ljubljana 2008, str. 25, 26.

zbor v skladu z določbo 41. člena Pravilnika o šolskem redu upošteval pri določitvi vzgojnega ukrepa (teža kršitve, dijakova odgovornost zanjo ter njegova osebna zrelost, nagibi, zaradi katerih je storil dejanje, okoliščine, v katerih je bilo dejanje storjeno, postopnost in možne posledice ukrepa itd.).

Inšpektorat RS za šolstvo in šport (v nadaljevanju: Inšpektorat) je kot nadzorni in represivni organ v konkretnem primeru ugotovil pomanjkljivosti in jih tudi ustrezno sankcioniral v skladu z veljavno zakonodajo. Vendar pa je problematično dejstvo, da je sama funkcija in vloga Inšpektorata, kot organa v sestavi Ministrstva za šolstvo in šport, represivna, in kot taka ne more vplivati na same postopke, ki so se že poprej odvijali v šolskem prostoru³⁰ (seveda pa se z opozorili, uvedbami prekrškovnih postopkov in drugimi ustreznimi sankcijami, v skladu z Zakonom o šolski inšpekciji, Zakonom o prekrških³¹ itd., oblikuje ustrezna praksa na šolskem področju, ki velja kot zgled za prihodnje primere). Tu bi zagovornik nastopil kot preventivni organ, ki že v samem šolskem prostoru opozarja na nepravilno izvedbo postopkov po šolski zakonodaji, hkrati pa bi bil dijaku v pomoč pri samem zagovoru. Tako do nepravilnosti, ki so se pojavile v konkretnem primeru (kršena pravica do zagovora, kršena pravica postopnosti izrekanja vzgojnega ukrepa, nepravilno opredeljena kršitev in nepravilno ugotovljeno dejansko stanje) ne bi več prihajalo v tolikšni meri.

Pri nadzoru nad izvrševanjem določb Pravilnika o šolskem redu so se pokazale določene pomanjkljivosti z vidika uresničevanja pravic dijakov. Pri pravici do zagovora dijaka je starše (v smislu prisostvovanja pogovoru z dijakom) možno vabiti le v primeru suma, da gre za najhujši primer kršitev, ki so prav tako opredeljene v Pravilniku o šolskem redu (to so npr. psihično ali fizično nasilje, samovoljna prisvojitve tuje stvari večje vrednosti, posedovanje, ponujanje, prodajanje alkohola ali drugih drog itd). Pri izreku milejših ukrepov (npr. opomin, ukor razrednika itd.) pa ni določila, ki bi urejal prisotnost staršev kot zakonitih zastopnikov otroka. Tako se zaradi odsotnosti zakonitega zastopnika otroka ali ustreznega neodvisnega zagovornika dijak težje brani sam ter težje utemelji razloge za svoje vedenje (opredeljeno kot neprimerno) pred izrekom vzgojnega ukrepa. Ker se v skladu z 38. členom Pravilnika o šolskem redu vzgojni ukrepi stopnjujejo, lahko dijak tako hitreje prejme izrek ukrepa za najtežje kršitve (kot je npr. izključitev). 40. člen Pravilnika določa, da kadar iz okoliščin izhaja, da bi

³⁰ Obseg dela šolske inšpekcije je naveden v 2. členu Zakona o šolski inšpekciji (Uradni list RS, št. 114/2005 – uradno prečiščeno besedilo, v nadaljevanju: ZSoll), in sicer: Šolska inšpekcija obsega nadzor nad izvajanjem zakonov, drugih predpisov in aktov, ki urejajo organizacijo in opravljanje dejavnosti vzgoje in izobraževanja, ki jo opravljajo vrtci, osnovne šole, glasbene šole, nižje in srednje poklicne šole, srednje tehniške in strokovne šole, gimnazije, višje strokovne šole, zavodi za izobraževanje in usposabljanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami, organizacije za izobraževanje odraslih in zasebniki, ki izobražujejo po javno veljavnih programih (v nadaljnjem besedilu: vrtci in šole).

³¹ Uradni list RS, št. 3/07 – UPB 4, 17/08, 21/08.

bilo dijaku mogoče izreči izključitev, mora poleg staršev, ki prisostvujejo zagovoru dijaka, biti pri zagovoru prisoten tudi razrednik (tu se razrednik pojavlja v obliki zagovornika dijakovih pravic). Problematično je predvsem dejstvo, da je razrednik prisoten le v primeru izreka najtežjih kršitev, ter da razrednik ni neodvisna in nevtralna oseba, ki bi lahko zagovarjala otrokove pravice.³² Prav tako je problematičen 3. odstavek 40. člena Pravilnika, ki pravi, da ravnatelj lahko opravi zagovor dijaka brez prisotnosti staršev, če z njimi ni bilo mogoče vzpostaviti stika ali če so prisotnost odklonili. Tu Pravilnik tudi v primeru najtežjih kršitev odreče dijaku prisotnost staršev, ki bi lahko zastopali njegovo korist. Dejstvo je, da je v takem primeru kršena pravica do zastopanja po zakonitem zastopniku za mladoletnega učenca oz. dijaka.³³ Kljub dopolnjenemu 15. letu in s tem pridobitvi delne poslovne sposobnosti dijaka menim, da je ukrep izključitve iz srednje šole tako pomemben ukrep, ki tudi vnaprej vpliva na dijakovo življenje, da bi v primeru uvedbe postopka za izključitev ob dijaku morali biti prisotni njegovi zakoniti zastopniki, na željo dijaka pa tudi neodvisni zagovornik (ki bi poskrbel za zakonito izvedbo postopkov po šolski zakonodaji, obenem pa bil dijaku v pomoč pri zagovoru).

4. Problematika uveljavljanja pravic otrok s posebnimi potrebami

Osnovni predpis, ki ureja pravice otrok s posebnimi potrebami na področju vzgoje in izobraževanja, je Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (v nadaljevanju: ZUOPP). Posamezna vprašanja urejajo tudi predpisi, ki urejajo predšolsko vzgojo, osnovnošolsko izobraževanje, poklicno in strokovno izobraževanje ter splošno srednje izobraževanje. ZUOPP pomeni dopolnitev zakonov, ki v okviru svojih določil opredeljujejo vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami. Ureja predvsem usmerjanje v različne programe, določa postopek usmerjanja in postopek dela strokovnih komisij ter vsebino odločbe o usmeritvi. ZUOPP uvaja razvojno procesno usmerjanje namesto prej uveljavljenega enkratnega razvrščanja in nalaga obveznost preverjanja ustreznosti usmeritve najmanj vsaka tri leta. Zelo pomembno je, da ZUOPP omogoča dejavnejšo vlogo staršev in vzgojno-izobraževalnih zavodov v postopku usmerjanja. Prav tako ZUOPP kot eno izmed skupin, ki potrebujejo usmerjanje v skladu z zakonom, vključuje tudi otroke z izrazitimi učnimi motnjami, ki se kažejo le na posameznih področjih učenja (npr. pri branju in pisanju).

³² Razrednika ne moremo šteti kot objektivnega zagovornika učenčevih pravic, saj po eni strani zares skrbi za reševanje vzgojnih in učnih problemov posameznih učencev, vendar je po drugi strani del oddelčnega učiteljskega zbora, katerega delo tudi vodi in je kot tak v stalnem sodelovanju in dogovarjanju z drugimi strokovnimi delavci. Naloge razrednika so opredeljene v 63. členu ZOFVI.

³³ Zakonito zastopanje mladoletnih otrok po njihovih starših predpisuje že 107. člen ZZZDR. Ta določa tudi vročanje mladoletni osebi tako, da se pošiljka vroči staršem; tistemu, pri katerem otrok živi.

Na podlagi ZUOPP so bili sprejeti podzakonski predpisi, ki natančneje urejajo pravice otrok s posebnimi potrebami pri vzgoji in izobraževanju. To so med drugim: Pravilnik o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ter kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami,³⁴ Pravilnik o postopku usmerjanja otrok s posebnimi potrebami,³⁵ Pravilnik o osnovnošolskem izobraževanju učencev s posebnimi potrebami na domu,³⁶ Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje vzgojno-izobraževalnih programov za otroke s posebnimi potrebami v osnovnih šolah s prilagojenim programom in zavodih za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami³⁷ ter Pravilnik centrom za socialno delo o načinu izvajanja nalog šolskih uprav, ki jih določa ZUOPP.³⁸

4.1. Vrste programov vzgoje in izobraževanja

V skladu z ZUOPP se otroci s posebnimi potrebami uvrščajo v naslednje programe vzgoje in izobraževanja: programi s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo, prilagojeni programi, ki zagotavljajo pridobitev enakovrednega izobrazbenega standarda, prilagojen program, ki ne zagotavlja pridobitve enakovrednega izobrazbenega standarda, in pa posebni programi ter vzgojni programi.

4.2. Prilagojeno izvajanje programov vzgoje in izobraževanja, prilagojeni programi in posebni program vzgoje in izobraževanja

Bistvo razvrstitve v programe vzgoje in izobraževanja s prilagojenim programom je, da se otrok lahko vključi v redni vzgojno-izobraževalni zavod (vrtec ali šolo), kjer se mu zagotovi dodatna pomoč, ki jo potrebuje. Gre za t. i. integracijo otroka, ki je tega zmožen, v redno vzgojo in izobraževanje.

Otrokom s posebnimi potrebami, ki so usmerjeni v izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo, se glede na vrsto in stopnjo primanjkljaja, ovire oz. motnje lahko prilagodi organizacija, način preverjanja in ocenjevanja znanja, napredovanje in časovna razporeditev pouka ter zagotovi dodatna strokovna pomoč.³⁹V prilagojeni program

³⁴ Uradni list RS, št. 54/2003, 93/2004.

³⁵ Uradni list RS, št. 54/2003, 93/2004.

³⁶ Uradni list RS, št. 61/2004.

³⁷ Uradni list RS, št. 74/2005.

³⁸ Uradni list RS, št. 44/2001, 25/2006.

³⁹ Obseg in način izvajanja dodatne strokovne pomoči se določi z odločbo o usmeritvi, v skladu s standardi in normativi, ki jih določi minister, pristojen za šolstvo, za posamezna področja vzgoje in izobraževanja.

vzgoje in izobraževanja se vključi otrok, kadar zaradi njegovih posebnih potreb ni možna integracija v redni vrtec oz. šolo. S prilagojenimi programi osnovnošolskega izobraževanja se lahko prilagodi predmetnik, organizacija, način preverjanja in ocenjevanja znanja, napredovanje in časovna razporeditev pouka.

Kadar otroka ni možno vključiti v prilagojeni program, se ga usmeri v vzgojo in izobraževanje po posebnem programu. Tega izvajajo za to posebej ustanovljeni zavodi.

Otroci s posebnimi potrebami, ki so usmerjeni v prilagojene izobraževalne programe, se lahko pri nekaterih predmetih ali predmetnih skupinah občasno ali trajno vključujejo v izobraževalne programe. Otroci s posebnimi potrebami, ki so usmerjeni v posebni program vzgoje in izobraževanja, se lahko občasno vključujejo v prilagojene programe osnovnošolskega izobraževanja. Vzgojo in izobraževanje otrok po prilagojenih in posebnih programih izvajajo vrtci, osnovne in srednje šole ter zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami. Otroci z motnjami vedenja in osebnosti se usmerjajo v izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo. Strokovna pomoč se jim nudi v obliki vzgojnih, preventivnih, socialno-integrativnih in korekcijskih programov, ki so sestavni del vzgojnega programa. Otroci z motnjami vedenja in osebnosti, pri katerih je zaradi motenj ogrožen njihov zdrav razvoj oziroma ogrožajo okolico do takšne mere, da potrebujejo vzgojo v zavodu, se oddajo v zavod za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami. Center za socialno delo izda odločbo o usmeritvi v zavod za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami v soglasju s pristojno območno enoto Zavoda za šolstvo.⁴⁰

4.3. Individualizirani programi izobraževanja

ZUOPP v 29. členu določa, da mora vrtec, šola oz. zavod najkasneje v roku 30 dni po vključitvi otroka s posebnimi potrebami izdelati individualiziran program vzgoje in izobraževanja (v nadaljevanju: individualiziran program). Drugi odstavek omenjenega člena določa, da se z individualiziranim programom določijo oblike dela na posameznih vzgojnih in izobraževalnih področjih, pri posameznih predmetih ali pri predmetnih področjih, način izvajanja dodatne strokovne pomoči, izvajanje fizične pomoči, prehajanje med programi ter potrebne prilagoditve pri organizaciji, preverjanju in ocenjevanju znanja, napredovanju in časovni razporeditvi pouka. Dejstvo je, da ZUOPP ureja pravice otrok s posebnimi potrebami tudi po izdaji odločbe o usmeritvi, torej ko je otrok že vključen v eno izmed oblik vzgoje oz. izobraževanja.

Za pripravo in spremljanje izvajanja individualiziranega programa imenuje ravnatelj vrtca, šole oz. zavoda strokovno skupino, v kateri so strokovni delavci vrtca, šole oz. zavoda in drugi strokovni delavci, ki bodo sodelovali pri izvajanju programa vzgoje in izobraževanja. Po-

⁴⁰ Murgel J., 2006, Vodnik po pravicah otrok s posebnimi potrebami, GV Založba, 2006, str. 126–130.

membno je, da imajo pri pripravi individualiziranega programa pravico sodelovati tudi otrokovi starši. Strokovna skupina mora med šolskim letom prilagajati individualizirani program glede na napredek in razvoj otroka. Prav tako mora strokovna skupina ob koncu šolskega leta preveriti ustreznost individualiziranega programa in izdelati individualizirani program za naslednje šolsko leto.⁴¹

4.4. Potek postopka usmerjanja otrok s posebnimi potrebami

Uvedba postopka usmerjanja se začne na zahtevo zakonitega zastopnika otroka. Zahteva za uvedbo postopka se vloži pri pristojni območni enoti Zavoda za šolstvo. Pri otrocih z motnjami vedenja in osebnosti, pri katerih je zaradi motenj ogrožen njihov zdrav razvoj oziroma ogrožajo okolico v taki meri, da potrebujejo vzgojo v zavodu, se zahteva vloži pri pristojnem centru za socialno delo.

Predlog za usmeritev lahko podajo tudi vrtci, šole, zdravstveni, socialni in drugi zavodi, če zakoniti zastopnik ne vloži zahteve za usmeritev. Preden podajo predlog, morajo navedeni zavodi o tem obvestiti otrokovega zakonitega zastopnika. Postopek lahko uvede tudi pristojna enota Zavoda za šolstvo po uradni dolžnosti, če ugotovi, da je treba začeti postopek.

Pristojna območna enota Zavoda za šolstvo v skladu z ZUOPP odloči o usmeritvi v program vzgoje in izobraževanja. Pred izdajo odločbe o usmeritvi v program vzgoje in izobraževanja si mora območna enota pridobiti strokovno mnenje, ki ga pripravi komisija za usmerjanje prve stopnje. Pomembno je, da se mora komisija pred pripravo strokovnega mnenja posvetovati s strokovnimi delavci vrtca, šole oz. zavoda, v katerega je otrok v času usmerjanja vključen, s strokovnimi delavci vrtca, šole oz. zavoda, v katerega naj bi bil otrok usmerjen, ter z drugimi ustreznimi ustanovami. Prav tako komisija ugotovi, ali ima zavod, v katerem otrok je ali naj bi bil, vse ustrezne pogoje, ki jih otrok s posebnimi potrebami potrebuje.⁴² Tu postane pomembna vloga zagovornika, ki lahko poleg staršev pomaga ugotavljati, ali so otroku zagotovljeni ustrezni pogoji. Zagovornik mora pri tem strokovnem delu ugotavljanja ustreznih pogojev sodelovati s strokovnjaki. Na podlagi neposredne obravnave otroka komisija prve stopnje pripravi strokovno mnenje. Preden komisija mnenje pripravi, mora opraviti pogovor z otrokovim zakonitim zastopnikom. Komisija mora prav tako preučiti pedagoško, specialno-pedagoško, socialno, psihološko, medicinsko in drugo dokumentacijo, ki jo pridobi od ustreznih ustanov. Pri neposredni obravnavi otroka pred komisijo je pomembna vloga zagovornika otrokovih pravic. Na željo otroka ali njegovega zakonitega zastopnika je tako pri omenjeni obravnavi otroka lahko prisotna oseba, ki jo je otrok sam izbral in ki ji zaupa.

⁴¹ Prav tam, str. 131.

⁴² Povzeto po Murgel J., Vodnik po pravicah otrok s posebnimi potrebami, GV Založba, 2006, stran 135.

Komisija pošlje mnenje na predpisanem obrazcu pristojni območni enoti, ki vodi postopek usmerjanja, in sicer najkasneje v šestih tednih po prejemu zaprosila za strokovno mnenje. Navedeno mnenje mora biti izčrpno, utemeljeno in skladno z dejanskim stanjem obravnavanega otroka. Za ugotovitev dejanskega stanja obravnavanega otroka, ki se ugotovi pri neposredni obravnavi otroka pred komisijo, vloga zagovornika ni zanemarljiva. Le-ta lahko vpliva na to, da se dejansko stanje ugotovi v celoti tudi s pomočjo izraženega otrokovega mnenja. Otrok bo preko svojega zagovornika namreč najlažje posredno izrazil svoje mnenje in tudi želje glede programa vzgoje in izobraževanja, v katerega se usmerja.

Mnenje strokovne komisije mora vsebovati naslednje podatke: vrtec oz. šolo (razred oz. letnik), ki zagotavlja možnosti za vzgojo in izobraževanje otroka, program vzgoje in izobraževanja, v katerega se otrok usmerja, vrsto in stopnjo primanjkljaja, ovire oz. motnje, rok za preverjanje ustreznosti usmeritve, ki ne sme biti daljši od treh let, obseg, vrsto in način izvajanja dodatne strokovne pomoči, prehajanje med programi, morebitne pravice, določene v 15. in 21. členu ZUOPP, itd.⁴³ Zagovornik otroka bo tako lahko preveril omenjene podatke, predvsem pa bo lahko tudi v pomoč zakonitim zastopnikom otroka, ki so morda nevesči v uveljavljanju posameznih pravic, ki otroku s posebnimi potrebami pripadajo (npr. določitev večjega obsega ur izvajanja dodate strokovne pomoči, kot je navedena v prvotnem mnenju).

Dejstvo je, da mnenje, ki ga izdelata strokovna komisija v postopku usmerjanja otroka s posebnimi potrebami, ni podlaga le za uveljavitev pravic takega otroka na področju vzgoje in izobraževanja. Opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj, ki jih določi komisija v opisanem strokovnem mnenju, je podlaga tudi za opredelitev elementov, na podlagi katerih se uveljavljajo pravice, ki jih določajo predpisi s področja socialnega varstva, zdravstvenega varstva in zdravstvenega zavarovanja ter drugi predpisi.⁴⁴ Ker je mnenje komisije podlaga tudi za uveljavljanje drugih pravic, je vloga zagovornika otroka, ki bo sodeloval pri samem oblikovanju mnenja komisije (s strani otroka) zelo pomembna. Vloga zagovornika je pomembna tudi zaradi dejstva, da se zakoniti zastopnik nima pravice pritožiti na mnenje komisije, temveč lahko nanj poda le odgovor.

Na podlagi strokovnega mnenja komisije in drugih listin pristojna območna enota Zavoda za šolstvo z odločbo lahko ugotovi, da usmeritev ni potrebna, ali pa odloči o usmeritvi. Če je usmeritev potrebna, mora območna enota v odločbi določiti program vzgoje in izobraževanja, v katerega se otrok usmerja, vrsto in stopnjo primanjkljaja ter ovire oz. motnje, vrtec oz. šolo, v katerega se otrok usmeri, datum vključitve v vrtec ali šolo itd. Z odločbo o usmeritvi se določi tudi rok, ki ne sme biti daljši kot tri leta, v katerem mora pristojna območna enota Zavoda za šolstvo preveriti ustreznost usmeritve. Pristojna enota preveri ustreznost usmeritve

⁴³ Prav tam, stran 136.

⁴⁴ Prav tam, stran 139.

in določb odločbe o usmeritvi na podlagi strokovnega mnenja komisije. Na podlagi poročila in mnenja vrtca, šole oz. zavoda, v katerega je otrok vključen, in lastnih ugotovitev komisija oceni ustreznost usmeritve in predlaga morebitne spremembe. Če komisija v svojem mnenju ugotovi, da je potrebna sprememba usmeritve ali da usmeritev ni več potrebna, izda pristojna enota v skladu s tem mnenjem novo odločbo. Spremembo usmeritve lahko predlagajo zakoniti zastopnik, vrtec, šola oz. zavod, v katerega je otrok vključen, ne glede na rok, ki je v odločbi o usmeritvi določen za preverjanje usmeritve. Omenjeni subjekti lahko spremembo usmeritve predlagajo, če kot verjetne izkažejo okoliščine, na katere opirajo svoj predlog. Če pristojna območna enota Zavoda za šolstvo oceni, da so okoliščine, ki se navajajo kot razlog za spremembo usmeritve, take, da bi lahko pripeljale do drugačne odločbe o usmeritvi, začne postopek za spremembo usmeritve. Postopek za spremembo usmeritve se opravi na enak način kot postopek usmeritve.⁴⁵

4.5. Pravica do pravnega sredstva (zoper odločbo o usmeritvi)

Pristojna območna enota Zavoda za šolstvo mora odločbo o usmeritvi vročiti zakonitemu zastopniku otroka, vrtcu, šoli oziroma zavodu, v katerega je otrok usmerjen, in šoli, vrtcu oziroma zavodu, ki je dal predlog za začetek postopka. Zoper odločbo o usmeritvi, izdano na prvi stopnji, to je odločba enote Zavoda za šolstvo, ima zakoniti zastopnik (kar najpogosteje pomeni starša otroka) pravico do pritožbe. Pritožba se naslovi na območno enoto, ki jo je izdala. O pritožbi odloča minister za šolstvo in šport, in sicer na podlagi strokovnega mnenja komisije druge stopnje. Če območna enota ne izda odločbe pravočasno, se lahko zakoniti zastopniki otroka pritožijo na Ministrstvo za šolstvo in šport (MŠŠ). Če vložnik pritožbe ni zadovoljen z odločitvijo MŠŠ, lahko sproži upravni spor. V skladu z ZUP je upravni spor dopusten, če tožnik uveljavlja, da je prizadet v svojih pravicah ali koristih zaradi upravnega akta ali zaradi tega, ker upravni akt ni bil izdan in vročen v predpisanem roku. S tožbo se lahko zahteva odprava upravnega akta (npr. odločbe o usmeritvi – to je izpodbojna tožba) ali izdaja upravnega akta (tožba zaradi molka).⁴⁶

4.6. Vloga zagovornika

Pri navedeni problematiki otrok s posebnimi potrebami je še posebej pomembna vloga zagovornika, saj je ta lahko v pomoč tako staršem otroka kot tudi samemu otroku kot subjektu postopkov. Zakoni in podzakonski akti na tem področju so kompleksni, postopki pa nemalokrat zapleteni in dolgotrajni. Že pri sestavi individualiziranega programa izobraževanja je potrebna velika skrbnost, saj gre tu za določitev oblik dela na posameznih vzgojnih in izobraževalnih

⁴⁵ Prav tam, stran 141.

⁴⁶ Prav tam, stran 143.

področjih. Pri pripravi individualiziranega programa imajo pravico sodelovati starši, ki pa so nemalokrat premalo seznanjeni s samimi postopki in pravicami, ki jih za otroka s posebnimi potrebami lahko zahtevajo. Zagotovo bi bil pojem otrokove koristi izpolnjen, če bi zagovornik otroka tudi na tem področju s starši lahko sodeloval pri uveljavljanju pravic, ko gre npr. za določitev sestavin individualiziranega programa za posameznega otroka. Pri preverjanju individualiziranega programa bi institut zagovornika deloval kot »otrokov glas« v samem postopku. Otrok s posebnimi potrebami bi namreč preko svojega zagovornika lahko izrazil mnenje o ustreznosti programa; npr. kje bi potreboval dodatno učno pomoč, kakšne prilagoditve še potrebuje itd. Zagovornik bi bil pri preverjanju individualiziranega programa tudi nekakšen substitut staršev, saj njihove prisotnosti pri preverjanju ustreznosti individualiziranega programa zakon ne predvideva. Prav tako se kaže pomembna vloga zagovornika otroka pri neposredni obravnavi otroka s posebnimi potrebami pred komisijo za usmerjanje. Pomembno je namreč, da se otrok lahko izrazi oz. poda svoje mnenje v zvezi z programom vzgoje in izobraževanja, v katerega se usmerja (če je seveda sposoben svoje mnenje izraziti). Zagovornik bi prav tako lahko »bdel« nad preverjanjem odločbe o ustreznosti usmeritve in predlagal morebitne spremembe (glede na željo, ki bi mu jo otrok s posebnimi potrebami izrazil), poleg že upravičenih subjektov (v primeru, ko starši otroka ne bi imeli dovolj pravnega znanja oz. interesa, da se ustrezno spremeni usmeritev njihovega otroka s posebnimi potrebami).

Tretji primer⁴⁷ opisuje problematiko uresničevanja določil ZUOPP in določil Pravidnika o pravicah in dolžnostih učencev v osnovni šoli⁴⁸ (omenjeni Pravidnik je z dnem 31. 8. 2009 prenehal veljati). S strani skupine staršev učencev drugega razreda se je zahtevala izločitev učenca s posebnimi potrebami iz oddelka. Učenec je bil diagnosticiran z motnjo Aspergerjevega sindroma, ki sodi med spektroatistične motnje ali motnje avtističnega spektra.⁴⁹ Za te otroke so značilne kvalitativne nenavadnosti v recipročni socialni integraciji, ki se kažejo na vsaj dveh od sledečih področij: nezmožnost vzpostaviti primeren očesni stik ter uporabiti primerne izraze obraza in telesno držo za usmerjanje socialne interakcije, nezmožnost vzpostavitve običajnih medsebojnih odnosov s sovrstniki (skupna delitev interesov), pomanjkanje prilaganja vedenja glede na socialni kontekst, pomanjkanje socialno-emocionalne recipročnosti, ki se kaže v neprimernih ali neobičajnih odzivanjih na čustva drugih.⁵⁰ Skupina staršev je trdila, da je otrok moteč in neprilagojen, z nepredvidljivimi reakcijami ter je kot tak neprimeren za druženje z njihovimi otroki. Zahtevali so izredni inšpekcijski nadzor. Otrok je obiskoval redni

⁴⁷ Glej Inšpektorat RS za šolstvo in šport, Poročilo za leto 2007, Ljubljana 2008, stran 29.

⁴⁸ Uradni list RS, št. 75/04.

⁴⁹ Macedoni Lukšič M. in drugi, Smernice za celostno obravnavo oseb s spektroatističnimi motnjami, izdalo in založilo Ministrstvo za zdravje, l. 2009, str. 11.

⁵⁰ Asperger, H., *Autistic psychopathy in childhood*. In U. Frith, *Autism and Asperger's Syndrome*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991, str. 173.

oddelek s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo. Na nekaterih področjih je izkazoval nadpovprečne sposobnosti (matematika, likovna vzgoja). Po skrbni presoji vseh dejstev in okoliščin so bili s strani pooblaščenih uradnih oseb Inšpektorata izrečeni preventivni ukrepi v smislu zagotavljanja pravic vseh učencev oddelka za nadaljnje delo v novem šolskem letu. V svojih ugotovitvah pa je pooblaščen uradna oseba poudarila, da je zahteva posameznih staršev po izločitvi učenca s posebnimi potrebami iz oddelka nedopustna. O vključitvi učenca v osnovno šolo je namreč odločala komisija za usmerjanje. Šola je ob sodelovanju zunanjih institucij v vseh primerih vključenih učencev na podlagi izdanih odločb dolžna le-te tudi uresničevati. V nasprotnem primeru so za tako šolo predpisane sankcije, ki se izrekajo v prekrškovnem postopku. Prav tako je pooblaščen uradna oseba poudarila, da je treba zaščititi pravice učenca s posebnimi potrebami pred neustreznimi intervencijami drugih staršev brez posebnega razloga. Starši pa so prav tako dolžni najprej izkoristiti druge možnosti, preden bi zahtevali izključitev učenca s posebnimi potrebami. Druge možnosti so: možnost pogovora z učitelji, svetovalno službo in vodstvom šole na govornih urah in roditeljskih sestankih in vse druge z zakonom predpisane oblike sodelovanja šole in staršev. Svoje predloge in pričakovanja, ki se nanašajo na vzgojno-izobraževalno delo šole, starši lahko posredujejo preko sveta staršev in sveta šole, vendar ob spoštovanju Zakona o varstvu osebnih podatkov. Zato je potrebno vsako zahtevo staršev po izključitvi šoloobveznega otroka ali njegovem prešolanju, zavrniti, če ta zahteva ni strokovno utemeljena. O ustreznosti strokovne pomoči in varstva otroka pa lahko presojajo strokovnjaki s področja pedopsihiatrije, psihologije, pedagogike in specialne pedagogike. Varnost, nenasilno okolje in prijetno vzdušje v razredu so pravice vseh učencev v šoli. Tudi učenca s posebnimi potrebami. Starši učencev imajo pravico zahtevati, da jim šola le-to zagotovi, zato so bili v inšpekcijskem postopku v ta namen odrejeni preventivni ukrepi (med drugim tudi dodatno delo učenca s posebnimi potrebami s specialnim pedagogom).

Avtorji v pravni in drugi specialni strokovni literaturi⁵¹ se že dalj časa zavzemajo za skupen pouk otrok s posebnimi potrebami z drugimi otroki v okviru rednega šolstva (tako osnovnega kot srednjega). Med njimi je vse več takšnih, ki se zavzemajo za vključitev vseh otrok, tudi tistih s težjimi motnjami v razvoju. Poudarjajo, da namen vključevanja otrok s posebnimi potrebami v redno šolstvo ni zagotavljanje nivoja znanja rednega izobraževanja, temveč socialna integracija. Posameznemu otroku je zato treba pripraviti ustrezno prilagojen učni načrt in ga poučevati po zanj določenih učnih ciljih.

Pri vključevanju otrok s posebnimi potrebami v redne šole je pomembno delo specialnih pedagogov, ki poskrbijo, da se otrok lažje vključi k rednemu pouku (pri Aspergerjevemu sindromu npr. posredovanje jasnih in preprostih navodil, postavljanje jasnih ciljev, metoda

⁵¹ Več o tej temi v delu Novak B., Šola in otrokove pravice, 2004, str. 118, 119.

nagrajevanja).⁵² Poleg navedenega bi bilo potrebno sodelovanje zagovornika, ki bi sodeloval kot pravni strokovnjak, usposobljen za področje otrokovih pravic ter zakonodaje, ki zadeva področje otrok s posebnimi potrebami (to je pomembno z vidika uveljavljanja pravic na področju šolskega prava, prava socialne varnosti ter z vidika uveljavljanja pravic zdravstvenega varstva). Zagovornik bi v konkretnih primerih deloval kot most oziroma vezni člen med starši otrok s posebnimi potrebami, vodstvom šole ter starši preostalih otrok, vključenih v določen oddelek. Do konfliktov namreč velikokrat pride ravno zaradi nerazumevanja in nepoznavanja problematike in zakonodaje s področja otrok s posebnimi potrebami. Poleg tega pa bi zagovornik otroku (kot že v ostalih omenjenih primerih) na njegovo željo pomagal v konkretnem primeru izraziti mnenje.

5. Zagovornik otrokovih pravic na področju šolskega prava *de lege ferenda*

Šolska zakonodaja instituta zagovornika otrokovih pravic ne ureja, čeprav bi bilo glede na mednarodnopravne dokumente ter glede na primere v praksi to nujno potrebno. Ustanoviti bi bilo treba poseben državni, finančno neodvisen organ, ki bi varoval interese otroka. Delovanje tega organa naj bi bilo strokovno in predvsem zelo hitro. To bi bil zagovornik otrokovih pravic, ki pa bi moral biti ustrezno strokovno usposobljen. Pomembno je, da bi poleg pravnega znanja obvladal tudi področje psihologije otroka. Le tako bi lahko ugotovil, kaj je v konkretnem primeru v otrokovem interesu, in sicer upoštevajoč značilnosti otroške psihe. Po mnenju K. Zupančiča bi bila najprimernejša rešitev uvedba specializiranega podiplomskega študija, ki bi izoblikoval strokovnjake na področju družinskega prava in bi vključeval tudi študij psihologije, zlasti psihologije otroka.⁵³ Analogno navedenemu bi bila rešitev za področje šolskega prava sodelovanje strokovnjaka s področja šolskega prava z osebo s socialnimi, socialno-pedagoškimi in drugimi sorodnimi znanji (zlasti znanjem s področja psihologije). V določenih konkretnih primerih pa bi bilo nujno potrebno sodelovanje z izvedencem za pedagoško področje.⁵⁴ Zagovornik bi otrokove pravice zastopal v vseh postopkih, ki se nanašajo na postopanje in ravnanje z otrokom. Pomembno je, da bi lahko nastopal tudi v situacijah, ko pride do konflikta med starši in otrokom, pa starši in otrok sami ne najdejo rešitve.

Zagovornik bi torej deloval predvsem v primerih ko starši, misleč, da ravnajo v korist otroka, nehotе posežejo v otrokove osebnostne pravice. Poleg navedenega primera neobiskovanja

⁵² Attwood T., Aspergerjev sindrom, l. 1999, stran 77.

⁵³ Povzeto po mnenju K. Zupančiča, Uvodna pojasnila k ZZZDR, str. 54, točka 17.

⁵⁴ Vlogo izvedenca za pedagoško področje *de lege lata* ureja Zakon o šolski inšpekciji v 8. členu, ki taksativno našteva primere, kdaj je treba opraviti dokaz z izvedencem za pedagoško področje.

osnovnošolskega pouka mladoletnih otrok največkrat pride do nasprotovanj med starši in otroki glede nadaljnega šolanja, vključevanja v zunajšolske dejavnosti in podobno. V vseh teh primerih lahko otrok občuti sicer dobronamerne vzgojne ukrepe staršev kot nasilno vmešavanje v njegovo osebnostno integriteto, kar lahko škodljivo vpliva na otrokov fizični in psihični razvoj. Prav tu se vloga zagovornika otroka izkaže za zelo pomembno. Nujno je, da otroci sami izrazijo željo, da bi v sporu s starši posredovala tretja oseba, katera bi delovala kot zagovornik otrokovih koristi in interesov. V nasprotnem primeru bi država posegala v temeljne pravice, in sicer v pravico do zasebnosti oz. pravico do spoštovanja družinskega življenja staršev in otroka.⁵⁵

V okviru prava se z razmerjem otrok – starši – država posebej ukvarja družinsko pravo. Institucionalizirana šola dodatno zapleta konvencionalna, že tako kompleksna nasprotja družinskega prava in prava osebnostnih pravic, zato je v tem smislu šolstvo predmet, ki naravnost kliče po analizi z vidika družinskega prava in prava osebnostnih pravic.⁵⁶ Slovenska pravna teorija se je do sedaj ukvarjala le z razmerjem otrok – starši, pa še to le na splošni ravni in ne konkretno na področju šole. Takšno stanje je nezadovoljivo in zahteva sistematično obravnavo otrokovih pravic v šoli.⁵⁷ Sem zagotovo sodi tudi pravica do zagovornika otroka na področju šolskega prava.

Z uvedbo novega Družinskega zakonika in na tej podlagi sprejete zakonodaje se bo položaj zagovornika otrokovih pravic zagotovo še okrepil in institucionaliziral. Predlog novega Družinskega zakonika uvaja institut zagovornika otroka, ki je predviden za izboljšanje položaja otroka v postopkih in aktivnostih v zvezi z njim. Tako 150. člen osnutka predloga Družinskega zakonika (v nadaljevanju: DZak) določa, da ima otrok pravico do zagovornika, 294. člen DZak pa predvideva nov Zakon o zagovorništvu, ki bo konkretnje opredelil namen zagovorništva otrok ter pristojnost, delovanje in pooblastila zagovornika. Pravna podlaga v mednarodnopравниh dokumentih, uvedba instituta zagovornika na področju družinskega prava ter tudi primeri iz konkretne prakse so pokazatelji, da bi bilo treba v sklopu predpisov za vzgojo in izobraževanje opredeliti pravico do zagovornika otroka tudi na področju šolskega prava. Prav tako bi se lahko v predvidenem Zakonu o zagovorništvu uredila vloga zagovornika otroka v izobraževalnem procesu.

Z institutom zagovornika otrokovih pravic se v Sloveniji ukvarja že nekaj institucij, kot so Varuh človekovih pravic,⁵⁸ določeni Centri za socialno delo, društvo Beli obroč, Center dru-

⁵⁵ Šelih A. in drugi, *Pravni vidiki otrokovih pravic*, 1992, stran 112.

⁵⁶ Več o tematiki družinskopravnih in civilnopravnih vidikov razmerja otrok – starši – šola – država v delu: Novak B., *Šola in otrokove pravice*, 2004.

⁵⁷ Prav tam, stran 14.

⁵⁸ Na tem mestu je treba povedati, da že od septembra 2005 deluje v okviru pilotskega projekta Zagovornik – glas otroka, iniciativna delovna skupina najprej treh, kasneje več strokovnjakov – predstavnikov Varuha

štvo za avtizem, Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC, Zveza prijateljev mladine ter mnoge druge. Delovanje omenjenih institucij, ki v konkretnih primerih že nudijo pomoč otrokom, bo zagotovo konstruktivno pripomoglo k uveljavitvi neodvisnega zagovornika pravic otroka tudi na področju šolskega prava.

6. Sklep

Na področju šole se pravica staršev do vzgoje otrok iz 54. člena ustave (člen opredeljuje starševstvo, ki je temeljna človekova pravica otrokovih staršev) sreča z vzgojno pravico šole. Tako starši kot šola so odgovorni za izgradnjo otrokove osebnosti. Načelo kooperacije, ki predstavlja novejši pogled na pravice staršev in pravice šole v odnosu do vzgoje in izobraževanja otroka, zahteva sodelovanje in razumevanje med starši in šolo. Vzgojne pravice staršev in šole so prirejene, zato mora država starše otrok še prav posebej podpreti v njihovem vzgojnem načrtu, tudi na področju šolstva. Kadar pa pride do konflikta med šolo in starši, je te v skladu z načelom konkordance treba reševati v skladu z otrokovo koristjo. V ta namen bi bilo smiselno, da država z uvedbo instituta zagovornika pripomore k čim bolj nevtralni in čim manj ideološki uveljavitvi otrokove koristi v vseh ravnanjih in postopanjih v zvezi z njim.

Vzgoja in izobraževanje v okviru izvajanja dejavnosti izvajalcev javne službe sta procesa, ki pomembno in dolgoročno vplivata na otrokovo osebnost. Država in pravna teorija bi se tako morali bolj zavedati pomena otrokovih pravic na področju šole in z uvedbo instituta zagovornika na področje šolskega prava otroka kot udeleženca izobraževanja postaviti v vlogo subjekta pravic in obveznosti. To pa sodi v okvir mednarodno sprejetih obveznosti in izpolnjevanja temeljnega načela, načela otrokove koristi, ki ga javni zavodi kot izvajalci javne službe morajo upoštevati, kadar gre za odločanje o pravicah in obveznostih uporabnikov javnih zavodov.

človekovih pravic, vladnih, nevladnih organizacij in otrok. Na podlagi analize stanja in ugotovitev, zbranih na strokovnem posvetu v aprilu 2006, je skupina sprejela odločitev, da najprej s pilotskim projektom pridobi odgovore na še odprta vprašanja in tako postavi temelje za umestitev zagovornika v zakonodajo. Cilj pilotskega projekta je izdelati model programa Zagovornika otrokovih pravic, ki bi ga bilo mogoče tako po vsebinski kot tudi organizacijski zasnovi vključiti v formalnopravni sistem in s tem zagotoviti njegovo implementacijo na nacionalni ravni. Model naj bi v skladu s Konvencijo o otrokovih pravicah omogočal otrokom ustrezno aktivno sodelovanje v procesih odločanja.

Literatura

- Androjna V.: Upravni postopek in upravni spor, Ljubljana, Uradni list RS, 1992.
- Asperger, H., Autistic psychopathy in childhood. In U. Frith, Autism and Asperger's Syndrome, Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Attwood T., Aspergerjev sindrom, Ljubljana, založba Megaton, 2007.
- Bauman-Gašperin J., Upravni postopek: Uporaba ZUP v postopkih pred organi vzgojno-izobraževalnih zavodov, Pravna praksa, št., 13/2001, stran 18.
- Inšpektorat RS za šolstvo in šport, Poročilo za leto 2007, Ljubljana 2008.
- Inšpektorat RS za šolstvo in šport, Poročilo za leto 2008, Ljubljana 2008.
- Inšpektorat RS za šolstvo in šport, Poročilo o opravljenih aktivnostih Sektorja za šolstvo 2009, Ljubljana 2009.
- Kovač P., O rabi ZUP v šolstvu, Pravna praksa, št. 42/2008, stran 13.
- Macedoni Lukšič M. in drugi, Smernice za celostno obravnavo oseb s spektroavtističnimi motnjami, izdalo in založilo Ministrstvo za zdravje, l. 2009.
- Murgel J., 2006, Vodnik po pravicah otrok s posebnimi potrebami, GV Založba, 2006.
- Novak B., Šola in otrokove pravice, Zbirka pravna obzorja (25), Cankarjeva založba, 2004.
- Pavčnik M., Teorija prava, Cankarjeva založba, 1999.
- Šelih A. in drugi, Pravni vidiki otrokovih pravic, Uradni list RS, 1992.
- Zupančič K., Novak B., Predpisi o zakonski zvezi in družinskih razmerjih s pojasnili, Uradni list RS, 2004.

Pravni predpisi

- Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic (EKČP), Uradni list RS, št. 33/1994, Mednarodne pogodbe, št. 7/94.
- Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah. 1989, Uradni list SFRJ, Mednarodne pogodbe, št. 15/90.
- Evropska konvencija o uresničevanju otrokovih pravic, Uradni list RS, Mednarodne pogodbe, št. 26/99.
- Pravilnik o šolskem redu v srednjih šolah, Uradni list RS, št. 43/07.
- Pravilnika o pravicah in dolžnostih učencev v osnovni šoli, Uradni list RS, št. 75/04.
- Pravilnik o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ter kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami, Uradni list RS, št. 54/03, 93/04.
- Pravilnik o postopku usmerjanja otrok s posebnimi potrebami, Uradni list RS, št. 54/2003, 93/2004.

- Pravilnik o osnovnošolskem izobraževanju učencev s posebnimi potrebami na domu, Uradni list RS, št. 61/04.
- Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje vzgojno-izobraževalnih programov za otroke s posebnimi potrebami v osnovnih šolah s prilagojenim programom in zavodih za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami, Uradni list RS, št. 74/05.
- Pravilnik centrom za socialno delo o načinu izvajanja nalog šolskih uprav, Uradni list RS, št. 44/2001, 25/06.
- Ustava RS, Uradni list RS, št. 33/1991-I, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 68/06.
- Zakon o splošnem upravnem postopku (ZUP – UPB2), Uradni list RS, št. 24/06 – UPB2, 105/06 – ZUS-1, 126/07, 65/08.
- Zakon o osnovni šoli (ZOsn-UPB3), Uradni list RS, št. 81/06 – UPB3, 102/07.
- Zakon o financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI – UPB5), Uradni list RS, št. 16/07 – UPB5, 36/08, 58/09, 64/09, 65/09.
- Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju, (ZPSI-1), Uradni list RS, št. 79/06.
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, (ZUOPP – UPB1), Uradni list RS, št. 3/07.
- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR-UPB1), Uradni list RS, št. 69/04.
- Zakon o šolski inšpekciji (ZSoll-UPB1), Uradni list RS, št. 114/05.
- Zakon o prekrških, (ZPre – UPB4), Uradni list RS, št. 3/07 – UPB 4, 17/08, 21/08.